

- de academische gelettertheidsdoelen die worden nagestreefd;
- de taken die de vereiste vaardigheid, kennis en attitudes tot ontwikkeling brengen en horizonverruimende thema's aansnijden naar hogere studies toe;
- de rol die de leerkracht opneemt om de uitvoering van de bovengenoemde taken voor alle leerlingen succesvol en leerrijk te maken.

In interactie met de deelnemers leggen we de kenmerken en achterliggende principes van de aanpak bloot: onder meer 'functionaliteit en publiekgerichtheid', 'geïntegreerdheid van lezen/schrijven en de mondelinge vaardigheden', 'strategisch lezen en schrijven', 'samenwerkend lezen en schrijven', 'reflectie en revisie', 'peer tutoring en peer evaluatie', 'een constructivistische benadering van taalonderwijs'.

4. Toekomstperspectieven

Aangezien leerlingen voorbereid moeten worden op doorstroom naar verschillende richtingen in het hoger onderwijs, zal een gedeelte van het materiaal zo moeten worden uitgewerkt dat reproductie voor of aanpassing van taken aan een specifiek functioneringsdomein (bijvoorbeeld humane versus exacte wetenschappen) mogelijk wordt. Hiervoor willen we, naast volledig uitgeschreven lesactiviteiten, werken met sjabloontaken die via een digitaal platform aan de leerkrachten Nederlands worden aangeboden. In de sjabloontaken kunnen teksten door de leerkrachten zelf worden ingevoerd in pedagogische formats, zodat differentiatie en actualisering mogelijk is. Het digitaal platform zal ook criteria bevatten die leerkrachten kunnen sturen bij de keuze van de (academisch en wetenschappelijk georiënteerde) teksten die ze in de sjabloontaken willen plaatsen.

Ronde 3

Marijke Ceunen
Pedagogische begeleidingsdienst GO!, Brussel
Contact: marijke.ceunen@g-o.be

Creatief aan de slag met spreek- en luistervaardigheid

1. Inleiding

Een schoolherinnering...

Elke week, vast ingepland in het uurrooster, 'spreekonderwijs': werken aan interacties, dialogen, gedichten voordragen... Op zich heel creatief tot het moment dat je voor de

klas moet staan om een gedicht of tekst te brengen, gevolgd door een beoordeling met punten. Sommigen ervaren geen welbevinden bij dergelijke opdrachten, maar eerder onbehagen.

Een gedicht voordragen of een boeiende dialoog brengen, is een kunst op zich. Spreekonderwijs kan een hefboom zijn om talenten te ontwikkelen. Theater, poppenkast, interactief voorlezen... zijn belangrijke ervaringen, waarbij leerlingen zelfvertrouwen ontwikkelen als ze zich in een veilige omgeving bevinden waarin ze kunnen experimenteren, falen en succeservaringen opdoen.

Naschoolse activiteiten, gezinsuitstappen en reizen bieden kansen om talenten op muzikaal, artistiek, beeldend, theateraal, sportief en talig vlak te ontwikkelen. Die talenten kunnen gebruikt worden om als persoon een plaats te krijgen in de maatschappij. Of die en andere talenten in en buiten het onderwijs ook altijd 'gezien' worden, of naar waarde worden geschat, is nog niet zo vanzelfsprekend. Sommige kinderen 'profiteren' van al die zaken, anderen hebben dergelijke ervaringen niet en missen hierdoor veel kansen. Zij starten vanuit een totaal andere beginsituatie met veel minder 'achtergrondkennis', woordenschat en ervaringen. Daarom is het belangrijk dat de school zich inspant om alle kansen te benutten en om zicht te krijgen op de beginsituatie van de kinderen. De culturele en sociale wereld in de school brengen of met de kinderen op verkenning gaan, biedt kansen om de aanwezige talenten te ontwikkelen. Het zelfbeeld wordt hierdoor versterkt en de horizon verbreed.

2. Taal als middel

Communicatie is een basisvaardigheid, waarop alle andere vaardigheden worden gebouwd. Iemand die zich niet durft te uiten, niet durft te spreken of niet gericht kan luisteren, zal het heel moeilijk hebben op school en elders. Die vaardigheden zijn immers in alle vakken nodig. Daarom is het belangrijk er reeds vroeg in te investeren. In deze uiteenzetting wil ik het vooral hebben over betekenisvolle situaties, waarin leerlingen taal kunnen gebruiken, waarbij ze plezier beleven aan taal en spreekdurf en luisterbereidheid ontwikkelen.

Durven spreken, leren gericht luisteren en plezier beleven aan taal is een proces waarbij ieder kind op zijn eigen tempo moet kunnen evolueren. Het kind heeft het recht om zich via schrijven of vertellen te uiten op zijn eigen manier, zoals een kunstenaar de vrijheid krijgt om zijn eigen expressievorm te ontwikkelen.

Vertrekken vanuit talenten of vanuit muzische werkvormen binnen alle vakken biedt kansen om de spreek- en luistervaardigheid van de kinderen te verhogen.

3. Werkvormen die ingezet kunnen worden bij luister- en spreekvaardigheden

De taalvaardige leraar communiceert de hele dag met zijn leerlingen. Hij voert gesprekken, geeft instructies, leest voor en vertelt boeiende verhalen. Hij is vaak de motor bij het taalaanbod. De taalvaardige leraar zorgt voor een rijke taalleeromgeving met uitdagende activiteiten, waarbij communicatie noodzakelijk is. Hij heeft een sterke voorbeeldfunctie en geeft zijn begeestering voor taal door aan de leerlingen. Hoe langer hoe meer is de school de enige plaats waar kinderen in contact komen met het Nederlands. Daarom zal de leraar zijn activiteiten en werkvormen anders moeten bekijken. Door methodieken uit het kleuteronderwijs verder te zetten in het lager en secundair onderwijs kunnen de vaardigheden die leerlingen reeds verworven hebben verder ontwikkelen.

Een greep uit de mogelijkheden:

- *Vertellen in een kleine groep*

Attributen, prenten en foto's kunnen ondersteunend werken bij het vertellen. De kleine kring is veiliger en biedt kinderen kansen om meer spreekdurf te vertonen. Door verschillende werkvormen te hanteren, krijgen ze kansen om talenten te ontwikkelen, drempels te overwinnen en succes te ervaren.

- *De verteltafel*

De verteltafel is een verrijkte leeromgeving rondom een thema, een verhaal of een prentenboek. Door middel van attributen die de kinderen verzamelen of zelf maken, kunnen ze een verhaal naspelen of hun fantasie rond een bepaald thema ontwikkelen. Kinderen krijgen kansen om hun communicatieve vaardigheden te ontwikkelen op een speelse en creatieve manier. Ze gaan in interactie met elkaar door een verhaal na te spelen of door zelf een verhaal te verzinnen. Een variant is de thematafel, waar gesprekken tussen kinderen kunnen ontstaan. De leraar kan de verteltafel gebruiken om bepaalde kinderen extra aandacht te geven over nieuwe woordenschat in de voorbereidingsfase van een thema. Op die manier krijgen ze meer kansen om optimaal te genieten van de vervolgactiviteiten. De verteltafel kan tevens gebruikt worden als boekpromotie, 'museum van jezelf', vertelmoment over belangrijke gebeurtenissen... Die momenten zijn uitgelezen om zelf het taalaanbod uit te breiden en om voldoende feedback te geven.

- *Interactief voorlezen*

Voorlezen is en blijft een krachtige werkvorm om kinderen en volwassenen te laten genieten van taal. Het is een manier om kennis te maken met de boekentaal, een taal waarmee je niet in het dagelijkse leven wordt geconfronteerd. De leraar kan tijdens het voorlezen op een natuurlijke manier leesstrategieën naar voren laten

komen (voorspellend lezen, verklaren van moeilijke woorden...). Vanuit het interactief voorlezen kunnen andere activiteiten groeien, zoals luisterlezen en het lezen van een digitaal prentenboek. Kinderen kunnen hun ICT-vaardigheden verwerven door zelf een digitaal prentenboek te ontwerpen of door zelf een verhaal in te spreken voor de klas.

4. De kamishibai in de focus

Om voorlezen een extra dimensie te geven, is de kamishibai een handig hulpmiddel. De magie van het kleine theater, de fascinerende wereld van verhalen en het visuele van de tekeningen vergroten de betrokkenheid van de leerlingen en ondersteunen de taalopdrachten.

De kamishibai is van oorsprong een Japanse vertelvorm. Het is een klein houten theatertje, waarin prenten en verhalen passen. Elke prent geeft een scène weer uit het verhaal. De verteller verschuift de tekeningen, zoals in een verstilde animatiefilm en vertelt ondertussen het verhaal dat op de achterkant te lezen staat. Hij kan spelen met snelheid, beelden en attributen en bevindt zich op een 'veilige' plek achter of naast het theatertje. Ook de leerling kan de rol van verteller of voorlezer aannemen. De tekst achteraan op de platen biedt een ondersteuning en een houvast. Het angstige kind kan de rol op zich nemen om de platen te verwisselen of om de aandacht te vestigen door bijvoorbeeld bijhorende muziekinstrumenten te gebruiken om het verhaal te versterken.

Het kader van de kamishibai, de afbakening en keuze van de prenten zorgen ervoor dat de kinderen focussen op de inhoud: ze zijn minder afgeleid en houden de aandacht bij de essentie. Taal en beeld krijgen een complementaire functie. Het beeld ondersteunt de taal en de taal krijgt vorm door het beeld.

Zowel de kamishibai als de vertelplaten zijn momenteel in verschillende kleuren en vormen te verkrijgen. De methodiek van de kamishibai kan een meerwaarde bieden bij het taalonderwijs als hij in een breder perspectief wordt gebruikt. Naast voor interactief voorlezen kan hij ook dienst doen als leesvoer voor beginnende lezers (in plaats van een leesactiviteit uit een leesboek), als startpunt van een taalronde (een verhaal als startpunt van een gespreksronde), als een boekbespreking, als een verslag van een uitstap, als middel voor creatief schrijven of als een alternatieve vorm voor een spreekbeurt.

De kamishibai biedt tal van mogelijkheden om leergebiedoverschrijdend aan het werk te gaan. Van zelf prenten en verhalen ontwerpen, creatief schrijven, reflecteren op taal, dramatiseren, voorlezen, vastleggen van ervaringen en onderzoeken tot presenteren voor ouders of medeleerlingen.

Door met de kamishibai aan de slag te gaan, kunnen veel drempels overwonnen worden en krijgen kinderen kansen om te groeien naar zelfstandigheid in hun spreken en luisteren. Talenten worden ontwikkeld, ontdekt en geapprecieerd. Kinderen maken gebruik van de taalvormen waar ze zich goed bij voelen, ze worden zelfzekerder en kunnen groeien tot zelfstandige sprekers en luisteraars.

5. Praktijkvoorbeeld

Om af te sluiten: een praktijkvoorbeeld. De leerlingen van het vierde leerjaar krijgen verschillende opdrachten naar aanleiding van het prentenboek *Slor!*, een prentenboek vol realiteit en fantasie met grappige woordspelingen. Het verhaal gaat als volgt: Beneden aan de rivier ligt een ei. Het ei breekt en er komt een dier uit: Slor. Slor ziet geen andere Slor om zich heen. Hij voelt zich alleen en huult. Hij schrijft een brief en valt in het water. Hij wordt gered door Vaar, zijn vader, en Aar, de smid. Ze brengen hem terug naar het dorp, Dig, bij zijn moeder, Moe. De volgende dag gaat hij op wandel door het dorp met Kod en ontdekt zo hoe hij destijds verloren raakte. Maar eind goed, al goed: bij Vaar en Moe op de schoot is het 'reuzegezellig'.

a. Klassikale activiteit: voorleesactiviteit door de leraar

De leraar brengt leesstrategieën aan door denkstimulerende vragen te stellen. Afhankelijk van de doelgroep krijgen bepaalde kinderen pre-instructie rond enkele begrippen en woorden.

b. Werken in groepjes

De leerlingen mogen een keuze maken tussen verschillende opdrachten.

Groep 1:

- onderzoeksvraag: wat is werkelijkheid (waar) en wat is fantasie (niet waar) in het boek?
- opdracht 1: onderzoek en zoek een grappige manier om de antwoorden voor te stellen.
- opdracht 2: maak een realistisch of fantastisch vervolgverhaal.

Groep 2:

- onderzoeksvraag: Slor komt op een vreemde manier uit het ei. Kan dat in de realiteit?
- opdracht: onderzoek hoe dat proces bij verschillende dieren verloopt. Wat zijn de verschillen en gelijkenissen met Slor? Onderzoek en zoek een grappige manier om voor te stellen.

Groep 3:

- doel: voorleesactiviteit bij de kleuters
- opdracht: maak kamishibai-platen bij het verhaal van Slor.
  1. keuze maken van de platen: verhaallijn uitschrijven.
  2. illustraties maken of overtekenen en inkleuren.

Groep 4:

- opdracht: oefen het verhaal in/dramatiseer, in samenspraak met groep 3.
- selecteer teksten, typ over, verdeel en oefen in.

c. Bespreken en samenbrengen van de bevindingen: groepsactiviteit

Elke groep mag zijn bevindingen en resultaten voorstellen. Hiervoor mogen ze gebruikmaken van de kamishibai door bijvoorbeeld een onderzoeksresultaat op een A3-blad te tekenen en vervolgens voor te stellen.

d. Slotactiviteit

- Voorstelling van de onderzoeksresultaten aan de kleuters en/of ouders met de kamishibai als medium.
- Voorlezen van het zelfgemaakt prentenboek met de kamishibai.

Referenties

Berends, R. (2007). *De leraar taalvaardig*. Assen: Van Gorcum.

Daems, F., K. Van den Branden & L. Verschaffel (2004). *Taal verwerven op school*. Leuven: Acco.

Daniels, D. (2010). "Betoverd door de kamishibai". EE-M@gazine. (<http://www.abc-web.be>).

Van den Branden, K. (2010). *Handboek taalbeleid basisonderwijs*. Leuven: Acco.

Verdickt, B. (1988). *Creatief stellen*. Eindwerk Hoger Instituut voor opvoedkunde, Brussel.